

La música al Pròxim Orient Antic (Egipte i Síria-Mesopotàmia) i a Grècia: Els instruments musicals. 18 de desembre del 2014.

Participants: Elsa Chesa, Agnès Garcia Ventura, Adelina Millet Albà, Joan Silva.

Textos:

ÈPOCA D'UR III

Instruments de percussió

1) **Šulgi A**: líns. 48-59, diferents instruments de percussió a Ur III
etcsl c.2.4.2.01

"I entered the E-kiš-nu-ġal like a mountain kid hurrying to its habitation, when Utu spreads broad daylight over the countryside. I filled with abundance the temple of Suen, a cow-pen which yields plenty of fat. I had oxen slaughtered there; I had sheep {offered there lavishly} {(some mss.:) butchered there}. I had šem and ala drums resound there {and caused tigi drums play there sweetly} {(1 ms. has instead the line:) I the balaġ player (?).} I, Šulgi, who makes everything abundant, presented food-offerings there and, like a lion, spreading fearsomeness from (?) the royal offering-place, I bent down (?) and bathed in flowing water; I knelt down and feasted in the Egal-mah of Ninegala."

2) **Descens d'Inana a l'Inframón**, Black (et al.) 2004, lín. 32-36, 311-321, pp. 66-67, 74.

Inana li diu a la seva ministra Ninšubura que, una vegada ella hagi arribat a l'Inframón, vagi a un lloc ple de ruïnes i faci dol per ella i que entoni una lamentació. Que vagi al santuari i toqui un instrument de percussió (pandero?) en senyal de dol.

On this day I will descend to the Underworld. When I have arrived in the Underworld, make a lament for me in the ruin mound. Beat the drum [š e m 3] for me in the sanctuary. Make the rounds of the houses of the gods for me.

3) El cas del sumeri b a l a g : corda o percussió?

El terme sumeri b a l a g s'usa per referir-se a un instrument musical. A la literatura especialitzada es discuteix si és un instrument de corda o un de percussió. Bon exemple són les traduccions proposades per alguns textos relacionats amb Gudea de Lagaš on se cita el terme. El "b a l a g u š u m g a l - k a l a m - m a" se cita tant en un nom d'any de Gudea com en alguns fragments dels cilindres A i B (lín. 152-195 / 770-780 / 1048-1057 / 1232-1247, on se citen també diferents instruments de percussió). Pel nom d'any veiem a continuació traducció CDLI que opta per "arpa", mentre que pels cilindres veiem traducció Black (et al.) 2004, que opta per "drum". Per el debat sobre la traducció del terme v. Kilmer (2000) i Gabbay (2010 i 2014). Segons Gabbay (2008) pels temps de Gudea b a l a g hauria estat un instrument de corda i no un instrument de percussió.

3.1. Nom del 3r any del regnat de Gudea, transliteració i traducció CDLI

mu balag ušumgal-kalam-ma ba-dim₂-ma

Year: "The harp (called) 'ušumgal-kalama / the dragon of the land' was made"

3.2. La construcció del temple de Ningirsu, cilindres A i B de Gudea, Black (et al.) 2004, lín. 152-172, pp. 48-49.

"Let me advise you and may my advice be taken. Direct your steps to Girsu, the foremost house of the land of Lagaš, open your storehouse up and take out wood from it; build (?) a chariot for your master and harness a donkey stallion to it; decorate this chariot with refined silver and lapis lazuli and equip it with arrows that will fly out from the quiver like sunbeams, and with the a n k a r weapon, the strength of heroism; fashion for him his beloved standard and write your name on it, and then enter before the warrior who loves gifts, before your master lord Ningirsu in E-ninnu-the-white-Anzud-bird, together with his beloved b a l a g drum Usumgal-kalama, his famous instrument to which he keeps listening. Your requests will then be taken as if they were commands; and the drum will make the inclination of the lord—which is as inconceivable as the heavens—will make the inclination of Ningirsu, the son of Enlil, favourable for you so that he will reveal the design of his house to you in every detail. With his powers, which are the greatest, the warrior will make the house thrive (?) for you."

Instruments de vent

1) **Descens d'Inana a l'Inframón**, Black (et al.) 2004, lín. 348-353, p. 74.

Dumuzi tocant un instrument de vent : l'absència o presència de la música que toca Dumuzi s'associa amb la seva absència o presència física de l'Inframón, és a dir que no sona música mentre ell està en lloc d'Inana a l'Inframón.

“They followed her to the great apple tree in the plain of Kulaba. There was Dumuzid clothed in a magnificent garment and seated magnificently on a throne. The demons seized him there by his thighs. The seven of them poured the milk from his churns. The seven of them shook their heads like . . . They would not let the shepherd play the pipe and flute [g i -g i d₂ g i -di-da] before her (?).”

2) Instruments de vent de bronze i de plata als textos administratius d’Ur III

2.1. UET 3, 730, col. ii, línies 24-27 (text procedent d’Ur, ara al Penn Museum):

[...]	[...]
24. 7 ma-ša-lum ku ₃ -babbar	7 miralls de plata
25. 3 šen-da-la ₂ ku ₃ -babbar	3 objectes de plata
26. 1 GIR-šu-um ku ₃ -babbar	1 objecte de metall de plata
27. 2 gi-gid ₂ ku ₃ -babbar	2 instruments de vent de canya de plata
[...]	[...]

2.2. Nik. 2 528, línies 1-5 (procedent d’Umma, ara al Pushkin State Museum of Fine Arts, Moscó):

1. 3 gal zabar	3 peces/objectes grans de bronze
2. 3 za-hum zabar	3 bols de bronze
3. 1 šen-a ₂ -la ₂ zabar	1 font/plata de bronze
4. 1 gi-gid ₂ zabar	1 instrument de vent de canya de bronze
5. ki-la ₂ -bi 5 ma-na	el seu pes, 5 mines
[...]	[...]

ÈPOCA PALEO-BABILÒNICA

1. Instrument no identificat, text de Mari, N. Ziegler, *Florilegium Marianum* IX 2.3.6.2., text 43, p. 190.

¹⁻⁴Dis à mon seigneur: ainsi (parle) Watad-ilīšu, ton serviteur.

⁵À propos de l’instrument en or pour lequel mn seigneur m’a donné des ordres, ⁶j’ai reçu [l’or] et ⁷⁻⁹[je viens de] donner aux orfèvres cet [ins]trument [pour ser]tissage.

¹⁰Autre chose: relativement à l’instrument-*le`um*, ¹¹⁻¹²déjà auparavant, mon seigneur m’avait posé la question suivante: ¹³⁻¹⁵« Quel est le meilleur instrument-*le`um*: celui qui est en ébène ou celui qui est en bois-*elammakkum*? » ¹⁵⁻¹⁶Et moi, j’avais répondu ainsi à mon seigneur: ¹⁷⁻¹⁸« C’est le *le`um* en bois *e[lamma]kkum* qui est meilleur que celui en ébène » ¹⁹⁻²²Maintenant, il faut que mon seigneur m’écrive, si c’est l’instrument-*le`um* en ébène ou l’instrument-*le`um* en bois d’*elammakkum* qui doit être ser[ti, - quelle que soit sa] décision – ²³⁻²⁴afin que l’instrument-*le`um* soit serti, dès que je l’aurai reçu.

2. Es parla de dos instruments, un llaüt i un tipus de lira, text de Mari, N. Ziegler, *Florilegium Marianum* IX 2.3.6.2., text 44, p. 192.

¹⁻³Dis à mon seigneur: [ain]si parle Warad-i[līš]u, ton serviteur.

4[Au sujet des ins]truments de musique à propos desquels mon seigneur [m]’a don[né des ordres], 5[J’ai fait assembler] ces [instrum]ents.

⁶[Le luth]-*enum* que j’[ai fait faire] pour mon sei[gneur], ⁷j’ai entrepris ce luth; ⁸je vais lui donner sa courbure dans le Conservatoire (*maummûm*).

⁸⁻⁹En ce qui concerne la lyre-*parahšitum* *Nin[igizibara]?*, ⁹⁻¹⁰cette lyre, Qišti-Nu[nu] ne l’a pas saisie. ¹¹⁻¹²Je n’ai pas réussi [...]. ¹³⁻¹⁵[À présent, que mon seigneur envoie] des ordres stricts à [*Qišti-Nunu*] et...

3. Es parla d’un instrument de corda, i d’un tipus de corda, text de Mari, N. Ziegler, *Florilegium Marianum* IX 3.1.5., text 48, p. 209ss.

¹⁻⁴[Dis à] mon [seigneur: ainsi (parle)] Ilšu-ib<bi>šu, [t]on [serviteur].

⁵⁻⁶[Au sujet de ce que] mon seigneur m’a rappelé avec insistance: ⁶⁻⁷« Ne néglige pas ton travail! »: ⁸mon travail, ça va! ⁸⁻⁹Je tiens les musiciens-*aštālûm*, pour lesquels mon seigneur m’a donné un ordre.

¹⁰⁻¹²Que mon seigneur envoie des ordres stricts au sujet des instruments de musique et des *instruments à cordes* [?]-*siddum* à Ušur-awāssu. ¹³Qu’on me donne rapidement satisfaction. ¹⁴⁻¹⁵À présent je procède

régulièrement au remplacement du matériel ancien, ¹⁶⁻¹⁸ afin que pour le voyage de mon seigneur je fasse écouter à mon seigneur to<ut> le travail. ¹⁹⁻²¹ Puisque les circonstances sont propices, j'ai commencé à installer/vérifier le matériel. Et mon <tr>avail je veux [...]
²³⁻²⁵ Au sujet des cordes-*pitnum* [(...)] : je n'ai pas de cordes-*pitnum*. Que mon seigneur [(en) récla]me.
(El text continua, tractant altres temes)

4. Sobre cordes-*pitum* i dones que formen part d'una orquestra, text de Mari, N. Ziegler, *Florilegium Marianum* IX 3.1.5., text 50, p. 214ss.

¹⁻⁴[Di]s à mon [seig]neur: ainsi (parle) Ilšu-ibbišu, ton serviteur.
⁵⁻⁶Il n'y a pas de cordes-*pitnum* à ma disposition. ⁷⁻⁸Les cordes-*pitnum* que mon seigneur m'avait fait porter, suffisent à peine.
⁹⁻¹¹Il y a 15 femmes appartenant au grand orchestre-*šitrum* qui habitent dans [le palais], 13 femmes de l'orchestre-*šitrum* doivent être libérées (du service). ¹¹⁻¹²J'ai interrogé mon seigneur et je veux me faire rendre leurs [*instruments*]. ¹³Plus qu'auparavant, (...)
(Text molt fragmentari)

5. Sobre la supervisió de 17 instruments musicals i altres instruments no citats, text de Mari, N. Ziegler, *Florilegium Marianum* IX 3.1.5., text 53, p. 220ss.

¹⁻³Dis [à mon] seigneur: [ainsi] (parle) Ilšu-ibbišu, ton serviteur.
4[Au sujet] des instruments à propos desquels mon seigneur m'avait donné un ordre, ⁵[j'y suis ar]rivé: les instruments représentent un groupe de 17. ⁶Ces instru<ments> sont [pou]r l'audition de mon seigneur. ⁷⁻⁸[Ce] qen quoi je n'ai pas rendu/reçu satisfaction est la *caisse*⁷ (má-tur) de l'instrument-*urzabâtum* (appelé) «*Mon [sol]eil-est-Yasmah-Addu*».
⁹⁻¹⁰[Aut]re chose: au sujet des jeunes gens non formés à propos de qui mon seigneur m'avait donné des ordres, ¹¹⁻¹²Rîšiya [ne] les fait pas conduire.
¹³⁻¹⁴[Aussi: *les instrume*]nts en roseau: on [ne] me'n a pas donnés. ¹⁵[Selon le dé]sir de mon seigneur, on a siasi les *roseaux* [...]
(La resta del text està en molt mal estat i no se'n pot treure cap text coherent)

EGIPTE

Quironomia:

1. Plato, *Laws II*, Bury, 1967, [656d-656e].

«*It appears that long ago they determined on the rule of which we are now speaking, that the youth of a State should practise in their rehearsals postures and tunes that are good: these they (The Egyptians) prescribed in detail and posted up in the temples, and outside this official list it was, and still is, forbidden to painters and all other producers of postures and representations to introduce any innovation or invention, whether in such productions or in any other branch of music, over and above the traditional forms.*»

Instruments de corda:

2. Lira, *Awakening Osiris. A New Translation of the Egyptian Book of Dead*, Ellis, N., 1988, p. XXIV.

«*We grow in him (Ra). The world changes, and god and men. The earth is glad(...) We breathe the perfum of a golden flower. Old men and women raise, burst from their houses, arms lifted, dancing, crying, singing. Dawn is a lyre playing the song of day.*»

3. Arpa, *Urkunden der 18 Dinastie*, Sethe, K., 1914, IV, 23.

«(...) *El rei Akhmosses va ordenar construir per a Amon-Ra vasos, taules i collarets d'or i de plata, així com plaques de plata i or, i un arpa de banús, or i plata.*»

(traducció pròpia)

Arpa, *Ancient Records of Egypt*, Breasted, J. H., 1906, Part Two, §165 From the Coronation of Thutmose III.

«(My majesty made) a **splendid harp** wrought with **silver, gold, lapis lazuli, malachite, and every splendid costly stone** for the praise of the beauty of his Majesty(...).»

4. Llaüt, *Awakening Osiris. A New Translation of the Egyptian Book of Dead*, Ellis, N., 1988, p. 36.

«(...) *Egypt will be fed. Great light bursts on the horizon and men who're in the dark with stomachs empty as night, rush into the streets hungry, happy to eat morning. Then thousand fingers are washed in the Nile flood, ten thousand grapes and olives are fed by living water. In the towns and in the temples there is a festival of wine and flowers, one song many lutes are playing.*»

Instruments de percussió:

5. Picard de mans, *Ancient Egyptian Literature I*, Lichtheim, M. 1973, p. 208.

«...Songs to the harp are made for you,
One sings to you with **clapping hands**;»

6. Sistre, *Ancient Records of Egypt*, Breasted, J. H., 1906, Part Two, § 995.

«... the **Great King's Wife**, his beloved, abounding in her beauty; her who sends the Aton to rest with sweet voice, and with her two beautiful hands, **bearing two sistrums**, the mistress of the Two Lands, **Nefernefruaton-Nofretete**, living forever and ever.»

7. Castanyoles, *Hymn from Ptolemaic Temple of Medamud*, Kockelmann 2003, pp. 217-229.

«The bedouin dance for You in their garments
And **asiatics dance with their sticks (castanyoles)**.»

8. Collaret-menit, *Las aventuras de Sinuhé*, López, J., 2005, p. 55.

«(Sinuhé: «Mira estoy ante ti, la vida te pertenece, que Tu Majestad haga cómo desee».
(...) <Se> ordenó que fueran introducidas las princesas y Su Majestad dijo a la reina: «Mira, Sinuhé ha vuelto (convertido) en un cananeo que los asiáticos han formado.
(...) **Y he aquí que ellas (las princesas) habían traído sus collares-menit, sus palillos (=castañuelas egipcias) y sus sistros con ellas. Ellas los tendieron hacia Su Majestad (...)**»

9. Cròtals, *Històries II*, 60. Heròdot.

«ἐς μὲν νῦν Βούβαστιν πόλιν ἐπεὰν κομίζονται, ποιῶσι τοιάδε. πλέουσι τε γὰρ διῆ ἅμα ἄνδρες γυναιξὶ καὶ πολλόν τι πλῆθος ἑκατέρων ἐν ἑκάστη βάρῃ: αἱ μὲν τινὲς τῶν γυναικῶν **κρόταλα** ἔχουσαι κροταλίζουσι, οἳ δὲ αὐλέουσι κατὰ πάντα τὸν πλόον, αἱ δὲ λοιπαὶ γυναικες καὶ ἄνδρες αἰδοῦσι καὶ τὰς χεῖρας **κροτέουσι**.»

«When people are on their way to Bubastis they go by river, men and women together, a great number of each in every boat. **Some of the women make a noise with krotala, others play auloi (doble flauta: clarinet), while the rest of the women, and the men, sing and clap their hands.**»

10. Tambors de mà (panderos), *Hymn from Ptolemaic Temple of Medamud*, Kockelmann 2003, pp. 217-229.

«(...) *The priest honors You with his basket,
And the drummers take their tambourines(...)
Drunkards play tambourines for You in the cool night (...)*»

Tambor militar nubi, *Emhab versus the tmrhtn: Monomachy and the Expulsion of the Hyksos*. Klotz, D., SAK (39), 2010, p. 231.

«**That I spent three years (or: multiple years),
was beating the drum every day,
In all of his commands did I live up to my lord,**

*He is as god, while I am a ruler,
It is with me sustaining that he slaughters.»*

Instruments de vent

11. Flauta, *Rebuke Addressed to a Dissipated Scribe*, a Gardiner. A. H., 1937, LEM pp. 47-48; i Ancient Egyptian Literature: An Anthology, Foster, J. L.

*«You were taught to sing to the pipe,
to perform to the reed-flute,
Chant in time to the lyre,
and accompany the lute.»*

12. Trompeta, *Prince Pedikhons and Queen Serpot*, 2,26. Lichtheim, M., vol III, p. 153.

«[Let] the trumpet [sound], let the horn sound in the land of the women with [all] its regions, [and let it be] said....»

Trompeta, *De Iside et Osiride*, 362f. Plutarc.

«Βουσιρῖται δὲ καὶ Λυκοπολῖται σάλπιγγιν οὐ χρῶνται τὸ παράπαν ὡς ὄνῳ φθεγγομέναις ἐμφορέες. καὶ ὅλως τὸν ὄνον οὐ καθαρὸν ἀλλὰ δαίμονικόν ἡγοῦνται ζῷον εἶναι...»

«... the people of Busiris and Lycopolis do not use trumpets at all, because they make a sound like an ass, and altogether they regard the ass is an unclean animal.»

(trd. Frank Cole Babbitt)

MÓN EGEU

>> Algunes de les referències més antigues (Ilíada i Odissea): cítares i vent.

1. *Ilíada* 1, 601-604 : El banquet dels déus

Banquetejaren, doncs, d'aquesta faisó tot el dia
fins a sol post, i tot cor hi prengué part com els altres.
No hi mancà la *phórmnix* tota formosa d'Apol·lo,
ni les tonades de muses amb belles veus alternades.

(Trad. rítmica de Miquel Peix, excepte cursiva)

2. *Ilíada* 9, 186-189 : Aquil·les distreu la seva ira cantant acompanyat de la *phórmnix*

...el trobaren
que s'alegrava el cor amb sonora *phórmnix* bella
i afaïçonada, amb travessa d'argent al damunt, separada
d'entre el botí a la ciutat d'Eetió per ell devastada.

(Trad. rítmica de Miquel Peix, excepte cursiva)

3. *Ilíada* 10, 11-13 : focs de camp nocturns dels troians; sonen *auloi* i flutes (de Pan?)

Quan es posava a esguardar la plana troiana, admirava
els innombrables focs davant Troia ablats, les tonades
d'*auloi* i de *sýringes*, així com l'estrèpit dels homes.

(Trad. rítmica de Miquel Peix, excepte cursiva)

4. *Ilíada* 18, 219-221: el crit d'Aquil·les és com el d'una trompeta simple (*sálpinx*)

Era el dring de sa veu com el so que emet la trompeta
quan enemics destructors de vides humanes assetgen
una ciutat.

(Trad. rítmica de Miquel Peix)

5. *Ilíada* 18, 494-496: un casament on sonen *auloi* i *phórminges*

Giravoltaven nois dansadors, entre els quals ressonaven
auloi i *phórminges*...

(Trad. rítmica de Miquel Peix, excepte cursiva)

6. *Odissea* 1, 153-155 : Femi canta per als pretendents amb una *kítharis*

Un herald li posà entre les mans la bellíssima
cítara a Femi: ell solia cantar per a ells, a la força,
i començà amb l'instrument, a cantar una peça molt bella.

(Trad. rítmica de Joan F. Mira)

>> La invenció de la *lýra* / *khélys*

7. *Himne Homèric IV, dedicat a Hermes* 41-55

...i a la muntanyana tortuga allí dintre va treure la vida
amb un bell punxó. Igual que travessa un pensament ràpid
a l'home inquiet, o com li llampega l'esguard en els ulls,
així anava Hermes del dit al fet. A través de la closca
clavava unes canyes de llarg desigual; posava-hi tibant
una pell de bou, i, fortament teses, set cordes davant,
ben harmonioses : de budells d'ovella les féu. I, després
que la graciosa joguina fou llesta, l'una corda i l'altra
colpia amb el plectre: vibraven sonores al colp de sa mà.
I el déu, alegrant-se de tan bella feta, es posà a cantar...

(Trad. rítmica de Joan Maragall, lleument adaptada)

>> Percussió

8. Heròdot, 4, 76 : els tambors/panderos i els rituals de la Gran Mare dels Déus

...(Anacarsis) va navegar a través de l'Hel·lespont i es dirigí a Cízic, i, com que va trobar els habitants de Cízic celebrant la festa de la Mare dels Déus amb gran pompa, va prometre a la Mare dels Déus que, si arribava sa i estalvi a casa, li faria sacrificis de la mateixa manera com havia vist fer-ho als habitants de Cízic. (...) Anacarsis va dur a terme el ritual complet en honor de la deessa, amb un *týmpanon* (...).

(Adaptació al català de la traducció anglesa d'A.D. Godley)

9. Eurípides *El Cíclop* 203-205 : cròtals, tambors i Dionís.

Alto! Què passa? Recreant-vos? A què ve
aquesta orgia? Aquí no estem per Dionís
ni *krótala* de bronze i pics de tamborí.

(Trad. rítmica de Carles Riba, excepte cursiva)

Glossari de termes musicals:

Alguns termes sumeris

a₂-la₂: instrument de percussió de gran format, membranòfon

ba la g: instrument de corda, probablement una lira o una arpa (3r mil·leni a.n.e.) / instrument de percussió, probablement un membranòfon (2n mil·leni a.n.e.). Pot anar precedit del determinatiu giš (fusta).

gi-gi d₂: instrument de vent amb embocadura de canya, tot i que sovint es troba traduït per « flauta » ja que gi és també el terme per « canya »

li-li-i s₃: instrument de percussió, membranòfon

me-ze₂: instrument de percussió, probablement idiòfon (sistrum?)

sa: corda

še m₃: instrument de percussió, probablement idiòfon (címbal? sistrum?) tot i que també podria ser membranòfon (pandero?)

tigi: instrument de percussió membranòfon o idiòfon (tipus gong?)

za₃-mi₂: instrument de corda, probablement una lira

ub₃: instrument de percussió, membranòfon

Alguns termes accadis

Instruments de percussió

--*algarsurrûm* (*algarsur*), un instrument, potser s'ha d'identificar amb el "tambourine, small frame drum, or the rattle", sembla que l'autor no dubta que es tracta d'un instrument femení, per tant de percussió, P. Michalowski, "Learning Music:...", in Pruzsinszky, *Musiker...*, p. 225, 227, i Ziegler FM 9 244-245 (tambour à friction-*algasurum*, FM IX 1.4.1.1).

--El gran tambor *alûm*, segons diu Ziegler, havia de ser molt gran, de l'alçada d'una persona, i se'n necessitarien dues per tocar-lo. Per contruir-lo, es necessitava un talent de bronze i una quantitat important de pells de bou. Segons diu Asqudum, es van necessitar 16 homes per moure'n un (p. 75), i després diu que n'han calgut 30 (p. 76), encara que ZL va dir que amb 8 homes n'hi hauria prou, Ziegler, FM IX 1.4.1.3.

--Tambour-*halhallatum*, Ziegler, FM IX 1.3.1.1. p. 59.

--Instruments musicals que haurien estat contraplacats en or: instrument-*lê'um* (sembla que és de gran talla [potser un tambor?]), FM IX 1.4.1.1.

--Tambour *lilissum*, Ziegler, FM IX 1.3.1.1. p. 63.

Instruments de vent

--Hi ha atestats diversos instruments de vent, com ara aulos, oboè, etc., però no en els textos, només en la iconografia.

--Possible al·lusió a la fabricació d'instruments de vent al text de Mari: N. Ziegler, *Florilegium Marianum* IX 3.1.5., text 53, p. 220ss., on es parla d'instruments de canya.

Instruments de corda

--Llüt-*ênu*, Ziegler, FM IX 2.3.6.2.

--Lira-*parahšitum* (també dita lira de Marhaši, potser un lloc del Luristan, d'on aquesta lira seria originària, encara que se sap que es fabricava a Mari), sembla que només la toquen dones, Ziegler, FM IX 1.2.4.3.2, 1.2.5.1.1.

--El *pînum*, vol dir "corda", però també un instrument precís i distint, segons un text de Mari de l'època de YL. És l'únic instrument que no presenta el determinatiu GIŠ al davant, per tant, no se sap com estava fabricat (Ziegler després rectifica i diu que potser no és un instrument, sinó "corda", sempre apareix en plural), Ziegler, FM IX 1.4.1.4.

--Divine lyre *Ninigizibara*, Ziegler, FM IX 1.3.1.1. p. 63.

--lyre-*sammûm*, une petite lyre (*šebîtum*), lyre[?]-*urzababîtum*, lyre[?]-*kinnârum*. FM IX 1.4.1.1.

--Instruments à cordes[?]-*siddum*, Ziegler, FM IX 3.1.2.4.

--Joueuses de lyre-*šebîtum*, Ziegler, FM IX 1.2.5.1.2.

--Lira-*tegû*. (Vid. *bît tegêtim*).

--Lira-*urzababîtum*, Ziegler, FM IX 3.1.2.4., text 53 p. 220ss.

Instruments no identificats

--^{giš}*le'um*, instrument no identificat, fabricat o placat amb or, i fet de fustes precioses, Ziegler FM IX 2.3.6.2.

--Instrument *murumšûm*, només atestat a Mari, no se sap què és, YA n'heretarà dos de YL, Ziegler, FM IX 1.4.1.2.

--Instrument de musique-*šalammalgûm*, fabricat en fusta preciosa (bois-*marhušûm*), Ziegler, FM IX 1.4.1.1. També s'anomena el cuir i la canya per fabricar instruments de música; metalls preciosos i pedreria servirien per ornamentar.

--*tigîllum*, Ziegler, FM IX, 1.2.5.1.2.

Alguns termes egipcis

Instruments de corda:

- 1) **Arpa** (*bnt/bjnet*) **benet/binet**: Les arpes petites d'espalla en forma d'arc coexisteixen amb una gran varietat d'altres arpes de diferents formes i mesures. El tipus més habitual d'arpa és aquesta. Pot arribar a tenir entre 4 i 12 cordes és portàtil.
- 2) **Lira** (*kniwr/knrr*) **keniwr/kenener**: N'hi havia de dos tipus: una de forma asimètrica, amb dos braços asimètrics, una barra obliqua i un ressonador. L'altra té forma rectangular simètrica, que té dos braços paral·lels, una barra amb angles a la dreta i el ressonador.
- 3) **Lira** (*bs*), **bes**.- Atestada des del Predinàstic (3000 a.n.e.), es pot veure representada en una estatueta de bronze que toca les cordes d'una lira asimètrica amb un plectre (Museu del Caire, cat. # 41736).
- 4) **Llaüt** *nfr* (**nefer**), **literalment «bellesa»**: el de coll llarg, el de forma de guitarra i el que estava fet amb una closca de tortuga o carbassa.

Instruments de vent:

- 5) **Doble clarinet** (*mmt*) **memet**.- Així s'anomena l'instrument que consisteix en dues flautes de canya d'igual longitud, paral·leles una a l'altra i lligades entre sí.
- 6) **Flauta doble** (*sb3*) **seba**: Aquests tipus de flauta eren fetes de canya i se n'han conservat de molt diverses menes: unes amb un sol forat per bufar altres amb dos.
- 7) **Nai** (*m3t*) **mat** .- És una flauta feta de canya amb sis forats al davant i un al darrere. És un instrument de bisell i de buf directe.
- 8) **Oboè** (*wđni*) **udjeni**.- És un instrument que té dues flautes de canya d'igual longitud però en posicions divergents.
- 9) **Trompetes dobles** (*šnb*) **sheneb**.- Les trompetes dobles eren rectes, com les nostres. N'hi havia una gran varietat i mesuraven entre 60 i 90 cm de llarg, eren fetes de bronze, coure i plata.

Instruments de percussió:

- 10) **castanyoles**: Se n'han trobat de dos tipus: els més habituals són dos bastonets lligats per un extrem i que s'agafen amb una sola mà amaat (*ʿm3ʿt*), però també n'hi ha que es toquen amb les dues mans colpejant-los l'un contra l'altre ihy (*iḥy*).
- 11) **collaret** *mnit* (**menit**): Es tracta d'un collaret amb moltes tires de denes grans i pesades que per davant tenen forma de lluna creixent i pel darrere té una peça de joieria en forma de disc solar.
- 12) **cròtals**: Són un instrument musical de percussió fet amb bronze i format per dos objectes idèntics o semblants que es fan xocar entre ells.
- 13) **picar de mans** *shj ʿwj* (**shey auy**): Picar de mans, amb els peus, fer soroll amb els dits (percussió corporal) té qualitats màgiques.
- 14) **sistres**: El sistre era un instrument sagrat a l'Antic Egipte. N'hi havia de dues formes el *shem* (*sh̄m*) i el *sesheshet* (*sššt*) que només s'ha trobat a Egipte.
- 15) **tambor** *qm̄qm* (**quemquem**): que té forma de barril és gran i allargat. Se sostenien horitzontalment mitjançant unes tires amb què se subjectaven a l'espalla.
- 16) **tambor de mà** *srw* (**seru**), **altament anomenat pandero**.- És un instrument de percussió, una mena de tambor petit, rodó o rectangular, fet de fusta i pell d'animal.

Alguns termes grecs

- κιθάρα** (*kithára*) : cordòfon sense mànec, amb cordes a l'aire i amb caixa de ressonància de fusta de diverses formes.
- κίθαρις** (*kitharis*) : sinònim de *kithára*; apareix ja als poemes homèrics, on sembla tractar-se d'una *kithára* de mides relativament reduïdes i de base rodona.
- φόρμιγξ** (*phórmix*) : terme que, a Homer i a altres autors, sembla força especialitzat per a la *kithára* de mides relativament reduïdes i de base rodona que el mateix Homer anomena també *kitharis*.
- χέλυς** (*khélys*) : originalment significa 'tortuga'; es tracta d'un cordòfon amb les mateixes característiques bàsiques que la *kithára*, però amb caixa de ressonància de closca de tortuga.
- λύρα** (*lýra*) : el terme és usat, majoritàriament, com a sinònim de *khélys*; en certes ocasions sembla usar-se com a sinònim de *kithára*.
- βάμβακος** (*bámbakos*) : es tracta d'una *lýra* amb els braços molt llargs i, per tant, de notes molt més greus.
- τρίγωνος / πηκτίς / ψαλτήριον** (*trígōnos / pēktís / psaltērion*) : noms de diversos tipus d'arpes; el *trígōnos*, com indica el seu nom, tenia forma totalment triangular.
- πανδοῦρα** (*pandouira*) : nom aplicat a diversos tipus de llaüt.
- χορδή / νευρά** (*khordē / neurá*) : noms més usuals per a les cordes dels cordòfons; *khordē* significa 'budell' i *neurá* significa 'tendó' o 'nervi'.

τύμπανον (*týmpanon*) : tambor, normalment de mà, pandero o pandereta.

κρόταλον / κρέμβαλον (*krótalon / krémbalon*) : instrument de diverses mides, formes i materials que funcionava de manera similar a unes castanyoles.

κύμβαλον (*kýmbalon*) : címbals, és a dir, plats i platerets.

σειστρον (*seístron*) : nom aplicat a diferents instruments de percussió que calia sacsejar o 'gratar' perquè sonessin.

αὐλός (*aulós*) : instrument de vent amb llengüeta de canya que l'intèrpret toca directament amb la boca, és a dir, similar a l'oboè; l'intèrpret solia tocar-ne dos alhora.

σύριγξ / σύριγγες (*sýrinx / siringes*) : en plural, usualment indica una flauta de Pan (canyes de diverses mides lligades); en singular, tant pot indicar una flauta de Pan com una flauta simple de qualsevol tipus.

σάλπιγξ (*sálpinx*) : trompeta simple, és a dir, instrument de vent de metall que no posseïa pistons ni vares.

ὑδραυλις (*hýdraulis*) : orgue d'aigua, inventat en temps hel·lenístics; es tracta del primer orgue de la Història.

Bibliografia:

Síria-Mesopotàmia:

- BISI, A. M. (1980), «Les déesses au tympanon de la Mésopotamie à Carthage», dins de I. M. Diakonoff, U. Jeyes, B. Alster, E. Moller i A. M. Bisi (eds.), *Assyriological Miscellanies 1*, Copenhagen, pp. 57-85.
- BLACK, J., G. CUNNINGHAM, E. ROBSON i G. ZÓLYOMI (2004), *The Literature of Ancient Sumer*, Oxford University Press, Oxford - New York.
- COLLON, D. (1995-1997), «Musik. I. B. Archäologisch», dins de *Reallexikon der Assyriologie*, 8, Walter de Gruyter, Berlin - New York, pp. 488-491.
- DE SCHAUSENSEE, M. (2002), *Two Lyres from Ur*, The University of Pennsylvania Press, Pennsylvania
- Dossiers Archéologie et Sciences des Origines: Instruments et statuts des musiciens. La musique au Proche-Orient ancien. La musique dans la Bible et chez les hitites*. No. 310, février 2006.
- GABBAY, U. (2010), «The Ancient Mesopotamian Sistrum and Its References in Cuneiform Literature: The Identification of the *šem* and the *meze*», dins de R. Dumbrell i I. Finkel (eds.), *Proceedings of the International Conference of Near Eastern Archaeomusicology ICONEA 2008 Held at the British Museum*, ICONEA Publications, London, pp. 23-28.
- (2014), «The Balag Instrument and its Role in the Cult of Ancient Mesopotamia», dins de J. G. Westenholz, Y. Maurey i E. Seroussi (eds.), *Music in Antiquity. The Near East and the Mediterranean*, de Gruyter, Berlin - New York, pp. 129-147.
- GARCIA-VENTURA, A. i M. LÓPEZ-BERTRAN (2013), «Music and Death: Razors, Stelae and Divinities in the Punic Mediterranean», dins de R. Jiménez, R. Till i M. Howell (eds.), *Music and Ritual: Bridging Material and Living Cultures*, ICTM Music Archaeology Series Vol. 1, Ekho Verlag, Berlin, pp. 93-115.
- HEIMPEL, W. i G. FRANTZ-SZABÓ (2011), *Strings and Threads: A Celebration of the Work of Anne Draffkorn Kilmer*, Eisenbrauns, Indiana.
- KILMER, A. D. (1995), «Music and Dance in Ancient Western Asia», dins de J. M. Sasson (ed.), *Civilizations of the Ancient Near East*, 4, Scribner's, New York, pp. 2601-2613.
- (1995-1997), «Musik. A. I. In Mesopotamien», dins de *Reallexikon der Assyriologie*, 8, Walter de Gruyter, Berlin - New York, pp. 463-482.
- (1998), «The Musical Instruments from Ur and Ancient Mesopotamian Music», *Expedition*, 40, 2, pp. 12-19.
- (2000), «Continuity and Change in the Ancient Mesopotamian Terminology for Music and Musical Instruments», dins de E. Hickmann, I. Laufs i R. Eichmann (eds.), *Studien zur Musikarchäologie II*, Orient-Archäologie, Band 7, Verlag Marie Leidorf, Berlin, pp. 113-119.
- KLETTER, R. i K. SAARELAINEN (2011), «Judean Drummers», *Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins*, 127, 1, pp. 11-28.
- LAWERGREEN, B. (2000), «Extant Silver Pipes from Ur, 2450 BC», dins de E. Hickmann, I. Laufs i R. Eichmann (eds.), *Studien zur Musikarchäologie II*, Orient-Archäologie, Band 7, Verlag Marie Leidorf, Berlín, pp. 121-132.
- MEYERS, C. (1991), «Of Drums and Damsels: Women's Performance in Ancient Israel», *Biblical archaeologist*, 54, 1, pp. 16-27.
- MIRELMAN, S. (2010), «Drum construction in the *lilissu* ritual», *N.A.B.U.*, 43, pp. 50-51.
- PAZ, S. (2007), *Drums, Women and Goddesses. Drumming and Gender in Iron Age II Israel*, Orbis Biblicus et Orientalis (OBO) 232, Academic Press Fribourg / Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen, Freiburg - Göttingen.
- PRUZSINSZKY, R. & D. SHEHATA, D. (ed.), *Musiker und Tradierung. Studien zur Rolle von Musikern bei der Verschriftlichung und Tradierung von literarischen Werken*, 8, Wien - Münster.
- RASHID, S. A. (1984), *Musikgeschichte in Bildern. Band 2: Musik des Altertums - Mesopotamien*, Deutscher Verlag für Musik, Leipzig.

- RIMMER, J. (1969), *Ancient Musical Instruments of Western Asia in the British Museum*, Trustees of the British Museum, London.
- SENDREY, A. (1969), *Music in Ancient Israel*, Vision, London.
- SPYCKET, A. (1972), «La musique instrumentale mésopotamienne», *Journal des Savants*, pp. 153-209.
- WESTENHOLZ, J.G. - MAUREY, J. & SEROUSSI, E. (Eds.), *Music in Antiquity. The Near East and the Mediterranean*, Yuval vol. 8, Göttingen.
- WOOLLEY, L. (1934), *Ur Excavations (Volume II). The Royal Cemetery*, Joint expedition of the British Museum and of the Museum of the University of Pennsylvania to Mesopotamia, Trustees of the two Museums, London.
- ZIEGLER, N. (2007), *Les musiciens et la musique d'après les archives de Mari, Florilegium Marianum IX*, Paris.

Links interessants (reconstrucció d'instruments i recreació històrica):

- Gold lyre of Ur project: http://www.youtube.com/watch?v=TSWEeBGhz4M&list=PLZM9yT8vav_K67-MRWx2kYtviE-X1_YsR&index=2
- Silver lyre of Ur project (Richard Dumbrell): link del primer d'una sèrie de 5 vídeos <http://www.youtube.com/watch?v=ASIGKwDbBQE>

Egipte:

- BREASTED, J. H., (1906), *Ancient Records of Egypt*, Vol II, Chicago
[\[http://hdl.handle.net/2186/ksl:breanc01/breanc01.pdf\]](http://hdl.handle.net/2186/ksl:breanc01/breanc01.pdf)
- BURNEY, C., (1957), *A General History of Music*, vol I, Dover Publications, New York, pp. 166-191.
[\[http://catalog.hathitrust.org/Record/001466373\]](http://catalog.hathitrust.org/Record/001466373)
- ENGEL, C., (1908), *Musical Instruments*, Wyman and sons, London, pp. 10-15.
[\[http://catalog.hathitrust.org/Record/001458025\]](http://catalog.hathitrust.org/Record/001458025)
- (1909) *The Music of The Most Ancient Nations*, W. Reeves, London, pp. 180-276.
[\[https://archive.org/details/cu31924022389708\]](https://archive.org/details/cu31924022389708)
- ERMAN, A., (1894), *Life in Ancient Egypt*. MacMillan, London, pp. 251-258.
[\[https://archive.org/details/lifeinancienteg00ermagoog\]](https://archive.org/details/lifeinancienteg00ermagoog)
- FÉTIS, F. J., (1837), *Biographie Universelle des Musiciens et Bibliographie Générale de la Musique*, Bruxelles.
- FOSTER, J. L., (2001), *Ancient Egyptian Literature: An Anthology*. Austin.
- GARDINER. A. H., (1937), *Late-Egyptian Miscellanies*, Bruxellespp. 47-48; i , Foster, J. L.
- HAIK-VANTOURA, S., (1991), *The Music of the Bible Revealed*. Tr. Dennis Weber/ Ed. John Wheeler, Berkeley.
- HERODOTUS, (1920), *The Histories* (Ed. Godley, A. D.). Cambridge.
- HICKMANN, H., (1961), *Musikgeschichte in Bildern: Agypten*, Leipzig.
- (1970) *Orientalische Musik*, Leiden.
- KLOTZ, D., (2010), «Emhab versus the "tmrhtn" Monomachy and the Expulsion of the Hyksos» a *Studien zur Altägyptischen Kultur*, 39. Hamburg.
- KOCKELMANN, H., (2003), "A Roman Period Demotic Manual of Hymns to Rattawy and other Deities (P. Ashm. 1984.76)" dins de *The Journal of Egyptian Archaeology*, Vol. 89.
- LICHTHEIM, M., (1973, 1976, 1980), *Ancient Egyptian Literature I, II, III*, Oakland.
- LOPEZ, J., (2005), *Cuentos y fábulas del Antiguo Egipto*, Madrid.
- MANNICHE, L., (1991) *Music and Musicians in Ancient Egypt*, London.
- (1991), *Ancient Egyptian Instruments*, London.
- ELLIS, N. (1988), *Awakening Osiris. A New Translation of the Egyptian Book of Dead*. San Francisco.
- PÉREZ ARROYO, R. (2001), *La Música en la Era de las Pirámides*. Madrid.
- PILCHER, B. i KAISER, J., «The African Origin of Ancient Egyptian Music.»
[\[https://www.academia.edu/3271231/The_African_Origin_of_Ancient_Egyptian_Music\]](https://www.academia.edu/3271231/The_African_Origin_of_Ancient_Egyptian_Music)
- PLATO (1967), *Laws II*. (Tr. Bury, R. G.) London.
- PLUTARCH (1889), *De Iside et Osiride*, (Ed. Bernardaki G. N.) Leipzig.
- 1936 (Tr. Babbitt, F. C.) London.
- POLIN, C. C. J. (1954) *Music of the Ancient Near East*, Vantage Press, New York, pp. 22-48.
[\[http://catalog.hathitrust.org/Record/001454397\]](http://catalog.hathitrust.org/Record/001454397)
- SACHS, C. (1940) *The History of Musical Instruments*, New York.
[\[https://archive.org/details/TheHistoryOfMusicalInstruments\]](https://archive.org/details/TheHistoryOfMusicalInstruments)
- (1943) *The Rise of Music in the Ancient World*. New York.
[\[https://archive.org/details/TheRiseOfMusicInTheAncientWorld\]](https://archive.org/details/TheRiseOfMusicInTheAncientWorld)
- (1962) *The Wellsprings of Music*. The Hague.
- SETHE, K. (1914) *Urkunden der 18 Dinastie*. Leipzig.
- SMITH, J., (2012), «The Tomb of the Chantress». *Archeology*, Volum 65 Number 4. The Archeological Institute of America.

[archive.archeology.org/1207/features/valley_of_the_kings_egypt_chantress_coffin.html]

STANFORD, C.V., FORSYTH, C. (1925) *A History of Music*. New York.

WILKINSON, J. G. (1878) *The Ancient Egyptians: Their Life and Customs*. London.

Links molt interessants (reconstruccions d'arpes de l'antic Egipte, música copta, música sufí, dervixos giròvags d'Egipte, música de l'oasi de Siwa...):

<https://www.youtube.com/watch?v=ntnBuQAvFjA>

<https://www.youtube.com/watch?v=Z27RWRLz7Ng>

https://www.youtube.com/watch?v=tvypI4naU_U

<https://www.youtube.com/watch?v=-b4FGk9SQsg>

<https://www.youtube.com/watch?v=CdHKhOgS2Po>

<https://www.youtube.com/watch?v=hR3ozpX-chE>

<https://www.youtube.com/watch?v=4K-sWEgq-lM>

<https://www.youtube.com/watch?v=-8PmR9IWWqA>

<https://www.youtube.com/watch?v=8oOnwYrsWE0>

<https://www.youtube.com/watch?v=OIBxrpelaUE>

Món Egeu:

ANDERSON, W.B. *Music and Musicians in Ancient Greece* Ithaca (NY) i Londres, 1994.

BARKER, A. (ed.) *Greek Musical Writings I : The Musician and his Art* Cambridge, 1984

COMOTTI, G. *Music in Greek and Roman Culture* Baltimore i Londres, 1989 <1979>.

HAGEL, S. *Ancient Greek Music: A New Technical History* Cambridge, 2010

HAGEL, S. – HARRAUER, CH. (eds.) *Ancient Greek Music in Performance* Book & Audio CD, Viena, 2005.

MATHIESEN, TH. J. *Apollo's Lyre: Greek Music and Music Theory in Antiquity and Middle Ages* Lincoln (Nebraska) – Londres, 2000.

NEUBECKER, A.ME. J. *Altgriechische Musik: Eine Einführung* Darmstadt, 1977.

PÖHLMANN, E.- WEST, M.L. (eds.) *Documents of Ancient Greek Music* Oxford, 2001.

WEST, M.L. *Ancient Greek Music* Oxford, 1992.

Performances amb instruments reconstruïts per Stefan Hagel. Acadèmia Austríaca de les Ciències, Viena

<http://www.oeaw.ac.at/kal/agm/>

(cítara i aulos a la seva pàgina oficial, sense vídeo, però amb fotografies dels instruments reconstruïts.)

https://www.youtube.com/watch?v=Qvjc_NUjvp4

(aulos hel·lenístic en viu.)

<https://www.youtube.com/watch?v=VGGPmid-o8M>

(cítara i cant en viu.)